

In Principio - In het Begin: toelichting

Begin, oorsprong, initiatief en nieuw begin: er is nauwelijks een gebeurtenis denkbaar die zo veel dimensies heeft als het festivalthema van dit jaar. Van eeuwigheid vraagt de mens (zich af) waar hij vandaan komt. Een theologisch antwoord beschouwt de mens als een schepping van God, die zelf de oorsprong is van alles en die in vrijheid alles geschapen heeft.

In het eerste deel van dit concert gaan we terug naar het scheppingsverhaal (Responsorie *In principio*, Genesis 1) en een verhelderende interpretatie van dit gebeuren, die de hymnendichter Ambrosius van Milaan in versvorm (hymne *Aeterne rerum conditor*) heeft gehad. Als begin van de heilsgeschiedenis vormt de proloog van het evangelie van Johannes (Johannes 1) een parallel met het scheppingsverhaal van Genesis, omdat Jezus, als het vleesgeworden woord van in het begin (*in principio*), opnieuw Schepper wordt van de wereld.

De drie andere evangelies (ook wel synoptische evangelies genoemd omdat ze veel dezelfde verhalen bevatten met gebeurtenissen in dezelfde volgorde en gelijke teksten) beginnen de zending van Jezus op aarde met het verslag van zijn doopsel door Johannes. In dat doopsel van Jezus wordt de oude mensheid vernieuwd. Dit nieuwe begin klinkt door in de helaas maar weinig gezongen antifonen uit de serie *Veterem hominem*¹ uit het getijdengebed van het octaaf van Epifanie. De oorsprong van deze gezangen is Byzantijns, omdat het immers gaat om teksten van Andreas van Kreta en Cosmas van Jeruzalem, die in Aken op persoonlijk bevel van Karel de Grote in het latijn zijn vertaald voor gebruik in gregoriaanse gezangen.²

Jezus zelf maakt op zijn beurt steeds weer een nieuw begin: Hij wijst zijn eerste leerlingen aan (introïtus *Dominus secus mare*) en verricht zijn eerste wonderen (communio *Dicit Dominus*).

Dat de mens steeds weer opnieuw kan beginnen is een teken van de aan hem toegekende vrijheid door de schepper. Hij is er echter ook toe veroordeeld. Het opnieuw beginnen is een knooppunt van menselijke vrijheid maar tegelijkertijd ook bedrieglijk. De filosoof Rüdiger Safranski formuleert het als volgt: "Dass ich angefangen worden bin, ist nur erträglich, wenn ich lerne, selbst anzufangen."³ De mens komt dan pas tot ware vrijheid als hij voortdurend van afhankelijkheid overgaat tot zelfbestemming. Maria is de persoon die met haar fiat jegens God deze vrijheid zonder voorbehoud heeft geleefd. In de gezongen lezing beschrijft Bernhard von Clairvaux haar ja-woord als het woord waarop heel de wereld wacht.

Mensen die hun vrijheid be-leven, nemen besluiten die, theologisch beschouwd, uit de genade van God voortkomen, een genade die hen permanent vergezelt. In het bijzonder draait de spiritualiteit van de apostel Paulus rond dit in elkaar grijpen van genade en vrijheid, dat we in enkele antifonen bezingen. Deze houding vinden we terug in de theologie van de kerkvaders

¹ Deze antifonen bevinden zich in Codex Hartker p. 80-81 en werden voor de benedictijnse ritus pas na het tweede vaticaanse concilie weer geplaatst in AM 2005, blz 114 en volgende. Literatuur: Oliver Strunk, *The Latin Antiphons for the Oktave of the Epiphany*, in: *Essays on Music in the Byzantine World* (New York 1977), p. 208-219.

² Notker in zijn *Gesta Caroli Magni imperatoris*, o.a. in *Monumenta Carolina*, Berlin 1877, p.673.

³ R. Safranski: *Himmel und Erde aus dem Nichts. Über das Anfangen* : FAZ Nr. 296 v. 21.12.1991.

over de *gratia praeveniens* en is te vinden in het collectagebed *Actiones nostras*,⁴ waarmee we dit gedeelte van het concert afsluiten.

Aan het einde van dit concert gaan we nog een keer terug naar het begin. Het Christendom zou doelloos en letterlijk zinloos zijn als het ons niet zou laten toeleven naar het begin van een nieuwe en definitieve belofte: een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. Ze worden bezongen in de responsorie *Vidi Jerusalem*.

Bernhard Pfeiffer

---

⁴ Het gaat hier om het gebed van (tegenwoordig) donderdag na aswoensdag, oorspronkelijk van de Quatemperzaterdag in de vasten, na de vierde lezing. Het staat in *Hadrianum* (p. 447 – *Das Sacramentarium Gregorianum*; 9e eeuw, uitg. Lietzmann 1921), maar is vermoedelijk veel ouder.